

INDEKS 1072

ILM SARCHASHMALARI

ILMIY-NAZARIY, METODIK JURNAL

21-OKYABR – O‘ZBEK TILI
BAYRAMI KUNI

URGANCH
DAVLAT
UNIVERSITETI

10

2023

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN
VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

ILM SARCHASHMALARI

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining FILOLOGIYA, FALSAFA, FIZIKA-MATEMATIKA hamda PEDAGOGIKA fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrdir.

10.2023

**Ilmiy-nazariy, metodik jurnal
2001-yildan nashr qilina boshlagan**

Urganch – 2023

Bosh muharrir, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent **YO'LDOSHEV Ro'zimboy**

TAHRIR HAY'ATI:

ABDULLAYEV Bahrom, fizika-matematika fanlari doktori (UrDU),
ABDULLAYEV Ravshanbek, tibbiyot fanlari doktori, professor (TATU UF),
ABDULLAYEV O'tkir, tarix fanlari doktori (UrDU),
ATADJANOV Ilxam, geografiya fanlari nomzodi, dotsent (UrDU),
ATAYEV Shokir, yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD, UrDU),
BERDIMUROTOVA Alima, falsafa fanlari doktori, professor (QDU),
DAVLETOV Sanjarbek, tarix fanlari doktori, professor (UrDU),
DO'SCHONOV Tangribergan, iqtisod fanlari doktori, professor (UrDU),
ERMETOVA Jamila, filologiya fanlari nomzodi, dotsent (UrDU),
HAJIYEVA Maqsuda, falsafa fanlari doktori, professor (UrDU),
IBRAGIMOV Zafar, fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (PhD, UrDU),
IMOMQULOV Sevdiyor, fizika-matematika fanlari doktori, professor (NavDPI),
JUMANAZAROV Doniyor, fizika-matematika fanlari doktori (UrDU),
JUMANIYAZOV Maqsud, texnika fanlari doktori, professor (UrDU),
JUMANIYOZOV Otaboy, filologiya fanlari nomzodi, professor (UrDU),
KALANDAROV Aybek, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD, mas'ul kotib, UrDU),
KAVALYAUSKAS Vidas, gumanitar fanlar doktori, professor (Litva universiteti),
NAVRUZOV Qurolboy, fizika-matematika fanlari doktori, professor (UrDU),
OTAMURODOV Sa'dulla, falsafa fanlari doktori, professor (Toshkent, Kimyo-texnologiya instituti),
PRIMOV Azamat, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (UrDU),
QUTLIYEV Uchqun, fizika-matematika fanlari doktori, professor (UrDU),
RUZMETOV Surojbek, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD, UrDU),
RO'ZIYEV Erkinboy, pedagogika fanlari doktori, professor (UrDU),
SADULLAYEV Azimboy, fizika-matematika fanlari doktori, akademik (O'zMU),
SADULLAYEVA Nilufar Azimovna, filologiya fanlari doktori (O'zMU),
SALAYEV San'atbek, iqtisod fanlari doktori, professor (Xorazm viloyati hokimligi),
SALAYEVA Muxabbat Soburovna, pedagogika fanlari doktori, professor (UrDU),
SATIPOV G'oiptazar, qishloq xo'jalik fanlari doktori, professor (UrDU),
XODJANIYOZOV Sardor, pedagogika fanlari doktori, dotsent (bosh muharrir o'rinbosari, UrDU),
YAKUBOV Jamoliddin, filologiya fanlari doktori, professor (O'zDJTU),
O'ROZBOYEV Abdulla, filologiya fanlari doktori (UrDU),
O'ROZBOYEV G'ayrat, fizika-matematika fanlari doktori (UrDU),
G'AYIPOV Dilshod, filologiya fanlari doktori, dotsent (UrDU).

**JURNAL 2001-YILDAN CHIQA BOSHLAGAN•JURNAL
OYDA BIR MARTA NASHR QILINADI•2023 10 (197)**

MUASSIS: Urganch davlat universiteti•Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligida 2020-yil 11-noyabrda ro'yxatdan o'tgan•**GUVOHNOMA № 1131.**

ajralmas qismi hisoblanar ekan, unda ko'tarilgan har qanday mavzu kitobxon uchun ma'naviy hamda estetika ozuqa manbai bo'lib qolaveradi.

O'roqova Nafosat Yoriyevna (Buxoro davlat universiteti "O'zbek adabiyoti" kafedrasida o'qituvchisi, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD); e-pochta: n.v.uroqova@buxdu.uz)
SHE'RIYATDA IT OBRAZNING RAMZLASHTIRILISHI

Annotatsiya. Maqolada adabiyotning barcha adabiy tur va janrlarida keng qo'llanuvchi hayvon obrazlaridan – it timsoli xususida so'z boradi. Bugungi kunda zamonaviy adabiyotshunoslikda yuksak ijtimoiy-falsafiy g'oyalar betakror ramz va timsollar orqali ilgari surilgan asarlarni yangi ilmiy tamoyil va mezonlar asosida o'rganishga e'tibor qaratilmoqda. Shu ma'noda she'riyatda qo'llangan hayvonot ramzlari va timsollarning badiiy mohiyatini ilg'or adabiy usullarni tatbiq etgan holda ochib berish dolzarb bo'lib qolmoqda. Bu jihatdan maqolada it obrazining turli ramziy ma'nolari misollar yordamida qiyosiy tahlilga tortilgan. She'riyatda it timsoli ifodalagan ramzlar borasida izlanishlar qilgan adabiyotshunos olimlar tadqiqoti o'rganilgan va unga doir ilmiy mulohazalar bildirilgan.

Аннотация. В статье говорится об образе животного, широко используемом во всех литературных видах и жанрах литературы, – образе собаки. Сегодня в современном литературоведении уделяется внимание изучению произведений, в которых высокие социально-философские идеи продвигаются через уникальные символы и символы, основанные на новых научных принципах и критериях. В этом смысле остается актуальным раскрытие художественной сущности животных символов и символов, используемых в поэзии, с использованием передовых литературных методов. В связи с этим в статье на примерах сравниваются различные символические значения образа собаки. Изучены труды литературоведов, исследовавших символику собаки в поэзии, и даны научные комментарии по этому поводу.

Annotation. The article talks about animal images widely used in all literary types and genres of literature – the image of a dog. Today, in modern literary studies, attention is paid to the study of works in which high socio-philosophical ideas are advanced through unique symbols and symbols based on new scientific principles and criteria. In this sense, it remains relevant to reveal the artistic essence of animal symbols and symbols used in poetry using advanced literary methods. In this regard, the article compares the various symbolic meanings of the image of a dog with the help of examples. The research of the literary scholars who researched the symbols of the dog in poetry was studied and scientific comments were made about it.

Kalit so'zlar: badiiy adabiyot, folklor, mumtoz adabiyot, she'riyat, obraz, timsol, it obrazi, ramz, Navoiy, Ibrohim Haqqul, Sirojiddin Sayyid.

Ключевые слова: художественная литература, фольклор, классическая литература, поэзия, образ, символ, образ собаки, символ, Навои, Ибрагим Хаккул, Сироджиддин Сайид.

Key words: fiction, folklore, classical literature, poetry, image, symbol, image of a dog, symbol, Navoi, Ibrahim Hakkul, Sirojiddin Sayyid.

Kirish. So'z faqat mulohaza vositasigina emas, insoniyat tafakkuri va ruhiyatining namoyon bo'lish usuli hamdir. Inson qalbi, uning o'y-xayollari va orzu-armonlari lirik asarlarda yana ham ta'sirliroq ifodalanadi. Ijodkor hayotda ko'rgan-kechirganlari yoki atrofdagilardan eshitganlarini qog'ozga tizarkan, eng avvalo, qalbi orqali his qilganlarini, ya'ni ko'ngli buyurganini asar sifatida yaratadi. Asarning jonli bir tarzda dunyoga kelishi uning obrazlilik darajasiga bog'liq. Ma'lumki, keng ma'noda qo'llanilganda obraz tushunchasi inson tasviridan tashqari peyzaj, detallar, buyumlar, jismlar, hayvonot dunyosi kabilarini ham o'z ichiga oladi. She'riyatda hayotimizda yuz beradigan ijtimoiy hodisalarni umumlashtirish maqsadida bir qancha vositalar qatori hayvon obrazlari ham keng qo'llaniladi. Ular yordamida ma'lum bir narsalarga, voqea-hodisalarga ishora qilinadi. Hayvonlarning bu kabi xususiyatlari ularni simbolik obrazlar yoki ramziy timsollar deya talqin etilishida muhim rol o'ynaydi.

Asosiy qism. Azaldan dunyo she'rshunosligi an'analari, lirikada ramz va uning ko'rinishlari, hayvonot va nabodot olamining ramzlashtirilishi, uning kelib chiqish asoslari, shu mavzudagi she'rlar badiiyatiga xos jihatlarni ochib berish doimiy e'tiborni jalb qilib kelgan. Xususan, bugungi kunda ramzning ko'rinishlari, she'riyatda ramzlashtirish yetakchilik qilishi, hayvon obrazlarining timsollashtirilishi, animalistikaning o'ziga xos xususiyatlarini yoritib berish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Badiiy adabiyotda predmetlar, o'simliklar, narsalar, jonivorlar, ranglardan foydalanib yaratilgan simbolik obrazlar tez-tez uchrab turadi. Masalan, shular orasida tulki – ayyorlik, bo'ri – qonxo'rlik, it –

vafodorlik, ot – do'stlik ramzi sifatida ma'lum. Xalq og'zaki ijodi janrlarini bu kabi hayvon ramzlari ilk boshdanoq boyitib kelmoqda. Ularning yana bir guruhi allegorik obrazlar deb yuritiladi. Xarakterli tomoni shundaki, bunda qush, hayvon, hasharot kabilar insonlarga xos bo'lgan xususiyatga ega qilib ko'rsatiladi. Aniqroq qilib aytganda, ular insoniyashtiriladi. Natijada jamiyatdagi ayrim odamlarning nuqsonlari ustidan kulinadi yoki ularning ma'lum bir kamchiliklari qattiq tanqid ostiga olinadi.

Ma'lumki, masal janri, odatda, allegorik timsollar asosiga quriladi. Buning eng yorqin namunasi Gulxaniyning "Zarbulmasal" asaridir. Unda ko'plab hayvon obrazlari ishtirok etgan bo'lib, har biri o'z xususiyatiga ko'ra qaysidir bir inson xarakterini tashishda xizmat qilgan.

Folklor namunalari safidagi turli rivoyat va asotirlarda, qadimiy tasavvurlar va qarashlarga ko'ra, hayvonlar xudo yoki yarim xudo timsolida aks etgan. Bugungi kun she'riyatida esa ular real obrazlar qi-yofasida namoyon bo'lmoqda. Insonlar mavjud yerlarda hayvonlarning ham ular bilan yonma-yon yashashi, tabiiy hol. Chunki bu tabiat qonuni, ya'ni, tabiat-insoniyat-hayvonot uchligi bu dunyoni muvozanatda ushlab turgan birliklardir. Odamzot hayotining ilk bosqichlaridanoq ayrim jonivorlarni qo'lga o'rgatib, ulardan turli maqsadlarda foydalanganlar. Ba'zilar yemish vazifasini bajargan bo'lsa, bazilari ulov o'rini bosgan. Hatto hayvonlarning insonlarga psixologik tomondan ko'mak berishlari maxsus tadqiqotlarda o'rganilgan. Millatlar geografik joylashuvi, madaniyati, dunyoqarashi, an'ana va urf-odatlariga ko'ra farqli jonivorlar bilan birgalikda yashaganlar va ularning ham tirikchilik tarziga qiziqqanlar. Masalan, o'zbek xalq og'zaki ijodida, ayniqsa, dostonlarda ot, tuya, qoramol va qo'y-qo'zilar kuylangan. Chunki ularga xotirjamlik, to'kin-sochinlik ramzi sifatida qaralgan.

Badiiy adabiyotda boshqa hayvon obrazlari tizimida it obrazi ham faol qo'llanganligiga guvohmiz. Tadqiqotlardan ko'rinadiki, bu obraz genezisi, avvalo, muqaddas dinimizning ilohiy nomasi – Qur'on va folklor namunalari borib taqaladi. Shu bilan birga, bu obrazni barcha turdagi janrlarda uchratishimiz mumkin. Itlar asarlarda insonning eng yaqin do'sti, uying eng ishonchli qo'riqchisi, cho'ponlarning qishin-yozin hamrohi, bolalikning yorqin bir parchasi sifatida turli ramziy ma'nolarni ifoda etgan holda gavdalanadi.

Tadqiqotchi Doniyor Muratov "About animals mentioned in the Quran" ("Qur'oni karimda zikr qilingan hayvonlar borasida") nomli maqolasida uni tuya, ot, eshak, qo'y, echki, xachir, fil, sigir, buzoq, bo'ri, sher, cho'chqa va maymunlar qatorida sutemizuvchilar guruhi tarkibida sanaydi [1, 28].

Adabiyotshunos Laylo Hasanova "Xazoyin ul-maoniy" kulliyotida it obrazlarining tasvirlanishi tamoyillari nomli kichik tadqiqotida Imom G'azzoliyning "Daqoyiq ul-axbor" asarida mavjud shunday hadisni keltiradi: "Payg'ambarimiz alayhissalom aytadilar: "Mo'min kishiga loyiq va munosibi shulki, ani(ng) xulqi va odati itning xulqi va odatidek bo'lg'ay, itning besh ibratli xulqi bordir. Biri shulki, doim och bo'lur, qanoat qilur. Bu tariqa ochlikka qanoat qilmoq solih bandalar xulqidir. Ikkinchisi shulki, itning hashamatli makoni bo'lmas, har go'shada yotur. Bu tariqa go'shanishinlik solihlar xulqidir. Uchinchisi shulki, it kechasi uxlamas. Bu tariqa bedorlik solihlar xulqidir. To'rtinchisi shulki, itning avlodiga meros qoldiradurg'on moli bo'lmas. Bu tariqa dunyo muhabbatini tark etmoq solihlar xulqidir. Beshinchisi shulki, hargiz it egasining eshigidan ketmas. Bu tariqada vafo qilib, Parvardigorga itoat qilmoq ham solihlarning xulqidir" [2.1099]. Bu jonzotning boshqa xususiyatlari haqida atroflicha fikr bildirgan Hazrat Alining hikmatlari bu jonivorga qiziqish qadimdan bo'lganligi, dinimizda, shuningdek, tasavvuf adabiyotida ham uning o'ziga xos alohida xususiyatlari e'tirof etilganligini tasdiqlaydi.

Bundan tashqari, L.Hasanova it obrazini ijodkor ideali aks etgan obraz, adib antiidealiga xizmat qiluvchi obraz tarzida ikki qismga bo'lib tasniflash yo'lidan borib o'rgangan hamda devondagi g'azallardan o'rnak keltirib asoslagan. Bu it obrazi ma'nolarining turfa ekanligi va ularni har xil poetik maqsadda qo'llash mumkinligini ko'rsatadi. Demak, adabiyotshunoslar oldida turgan ulkan vazifalardan biri she'riyatda qo'llangan bu timsolning turli ma'nolarini alohida tadqiq qilishdir.

It obrazi odamzod hayotining mingyillik tarixi bilan bog'liq holda yuzaga kelgan bo'lib, bu kunga qadar o'ziga xos jarayonlardan o'tgan. Masalan, folklor namunalari tarkibida saqlanib qolgan bir qancha ko'hna motivlar, obrazlar "it"ga xalqimiz e'tiqodi tarixining ma'lum bir qatlamlarida ijobiy yoki salbiy obraz sifatida qaralganligini tasdiqlaydi.

Xalq og'zaki ijodi, mumtoz va zamonaviy adabiyotda it qator ramziy ma'nolarda kela olishi bilan ajralib turadi. Bunga mo'jaz tadqiqotimiz obyekt sifatida bir qancha asarlarni o'rnak keltirishimiz mumkin. Turli rivoyat va afsonalarda, sehrli-fantastik ertaklarda g'aroyib it obrazlari keltiriladiki, ular bosh qahramonga zarur paytida yordamga kelgan zoomorf ko'makchilar tarzida talqin qilinadi. Bungacha bosh qahramon ularning jonini saqlab qolishi motivi keltiriladi. Insonning shu yordamiga javoban ular ham

zarur sharoitda bosh qahramonni qo‘llab-quvvatlashadi. Bosh qahramonlar, ko‘pincha, ularning yordamida yo sevgan yorini sehdan qutqaradilar, yo biror-bir tilsimli predmetni qo‘lga kiritadilar va hokazo.

Mumtoz adabiyotimizda it timsoli ishtirok etgan lirik asarlar talaygina. Yolg‘iz Navoiy devonlari tarkibida uchraydigan bu jonivor bilan aloqador ko‘plab g‘azallarni tahlilga tortishimiz mumkin:

*Takovaringg‘a bag‘ir qonidin xino bog‘la,
Itingga g‘amzada jon rishtasin rasan qilg‘il. [3.230–23]*

Insoniyat dastlabki xonakilashtirgan, o‘ziga o‘rgatib olgan jonzotlardan sanaluvchi it va odamlar orasida munosabat yetarlicha ijobiy. Ammo itning salbiy va ijobiy xususiyatlari mavjudligi bois, bu xususiyatlar har bir lirik asar namunasida turlicha yoritilgan. “Qilg‘il” radifli g‘azalda kelgan ushbu bayt atrofida bugungi kun adabiy jarayonida hanuz munozaralar ketmoqda. Adabiyotshunos olimlar hamda so‘z ixlosmandlari ushbu baytda qo‘llangan it obrazi atrofida bahsga kirishar ekanlar, uning turli so‘fiyona ma‘nolarini o‘rtaga tashlayaptilar. Tasavvufshunos olim Ibrohim Haqqul baytda qo‘llangan it timsolining, dastlab, tashqi ma‘nosiga to‘xtaladi: “Bundagi “it”ning zo‘hiriy ma‘nosi – vafodori va sadoqatda o‘rnaklik. Chunki an‘anaviy tasvirlarga ko‘ra, sidqu sadoqat va vafodorlikda oshiq o‘zini it bilan (ko‘pincha, yorning iti bilan) teng ko‘radi [4.146]. Shu g‘azalning qiyosiy tahlili bilan maxsus shug‘ullangan olimlar professor H.Boltaboyev va N.Jumaxo‘ja fikrlariga tayanib, botiniy ma‘noda it obrazi misrada nafsi ammorani ifodalab kelishini ta‘kidlaydi.

Zamonaviy lirikada ham it timsoli ramziy ma‘noda qo‘llangan asarlar yetarlicha uchraydi. Biroq ular realistik uslubda bitilganligi bilan ajralib turadi. O‘zbekiston xalq shoiri Sirojiddin Sayyidning “Bolaligimda itotarlar otib ketgan to‘rt oyoqli do‘stlarim xotirasiga” she‘ri bu jonzotga bag‘ishlangan eng sara namunalardan biridir. Chunki she‘r sarlavhasining o‘zidanoq bola sho‘rning yoshlikdagi jon do‘sti – itlarga o‘zgacha hurmati chuqur anglashilib turibdi.

*Ularni otdilar shundoq ko‘chada,
Og‘ilxonalardan topib otdilar.
Katta tog‘oraning ostiga
Yashirgandim men Yo‘lbarsimni
Topib otdilar!
Itlar jon berdilar, panjalarida
G‘ajilmagan suyaklar qoldi. [5.32]*

She‘r yodnoma tarzida yozilgan bo‘lib, unda lirik qahramon bolaligini, qishloqda kechirgan hayotini xotirlaydi. Ma‘lumki, ko‘plab insonlar bolalik chog‘larida hayvonlarni sevadilar, ular bilan iliq munosabat o‘rnatadilar. Agar bu yaqinlik uzoq muddat davom etsa, o‘rtadagi aloqa chin do‘stlik darajasiga yetishadi. Keyin esa ma‘lum bir sabablarga ko‘ra, bolalarning bu beozor jonivorlardan ajralishlari juda qiyin kechadi. Hatto, ba‘zi hollarda, bu miya faoliyati bilan bog‘liq ruhiy zo‘riqlashlarni ham keltirib chiqarishi sir emas.

Kunlarning birida qishloqda itotarlar oralaydi. Ko‘zlariga ko‘ringan yoki egalari tarafidan qayerlargadir yashirilgan itlarni topib, har jihatdan yashashga haqli tabiatning bu jonzotini ayamasdan otib tashlaydilar. Bu vahshiylikning guvohi bo‘lgan bolalar esa hayotning bu qadar shafqatsizligidan dahshatga tushadilar. Bu mudhish voqea boshqa qishloq bolalari qatorida lirik qahramon – bola xotirasida hayoti davomida ko‘rgan eng jirkanch adolatsizlik sifatida bir umrga muhrlanadi. It obrazi she‘rda bolalik xotiralarining eng yorqin parchasi – do‘stlik ramzi poetik mazmunini aks ettirgan. So‘nggi misralar, ayniqsa, bola ruhiyatining naqadar yaralanganini ifodalaydi:

*Hurpaygan va jundor shamollar
Bargi xazonlarni quvlaydi.
Otilgan itlarning ruhi singari
Uvlaydi. Uvlaydi. Uvlaydi. [5.33]*

Bu o‘rinda do‘st kabi qabul etilgan jonivor – itga muhabbatning kuchi uning ruhini shamolga ko‘chiradi. “Hurpaygan”, “jundor”, “uvlaydi” singari xususiyatlar shamolni bu obrazga xos alohidaliklar bilan ifodalashda qo‘l kelgan.

Xulosa. Badiiy adabiyotning ma‘lum bir rivojlanish bosqichlarida insonning turmush tarziga yo‘ldosh, vafodor do‘st, yordamchi kuch, ayniqsa, cho‘pon-cho‘liqlarning doimiy hamrohi, ko‘makchisi bo‘lgan hayvon – itning ba‘zi o‘rinlarda nihoyatda ko‘klarga ko‘tarilib, muqaddaslashtirish darajasida obrazlantirilganligi kuzatiladi. Bu jarayon o‘sha davrda adabiyotda romantik uslubning amalda bo‘lganligi bilan belgilanadi. Dunyo adabiyotidan realistik metodning o‘zlashtirilishi bilan ham uslubda, ham poe-

tik obrazlar ifodasida ulkan yangilanishlar o'rtaga chiqdi. It timsoli ifodalagan ramziy ma'nolar ko'lami kengaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Muratov Doniyor. (2021). About animals mentioned in the quran. The Light of Islam: Vol. 2021, Iss. 2, Article 3. Available at: <https://uzjournals.edu.uz/iiaw/vol2021/iss2/3>.
2. Laylo Hasanova. "Xazoyin ul-maoniy" kulliyotida it obrazlarining tasvirlanishi tamoyillari. Scientific progress» scientific journal. V 1, ISSUE: 6.
3. Alisher Navoiy. Badoyi' ul-bidoya. www.ziyouz.com kutubxonasi. 490 bet.
4. Haqqulov I. Irfon va idrok. T., "Ma'naviyat", 1998, 154 bet.
5. Sirojiddin Sayyid. So'z yo'li. Tanlangan asarlar. Ikki jildlik, 1-jild, T., "Sharq", 2008, 384 bet.

Rasulmuxamedova Dilfuza (O'zbekiston davlat

Jahon tillari universiteti "Jahon adabiyoti" kafedrasi o'qituvchisi)

AHMAD LUTFIY QOZONCHI "BIR VIJDON UYG'ONUR" ASARIDA TARBIYANING O'RNI

Annotatsiya. Mazkur maqola turk adabiyotining mashhur vakillaridan biri jahon adabiyotida o'ziga xos va munosib o'ringa ega bo'lgan realist yozuvchi Ahmad Lutfiy Qozonchining "Bir vijdon uyg'onur" asari badiiy tahlil tamoyillari asosida o'rganib chiqilgan.

Аннотация. В основе данной статьи лежат принципы художественного анализа произведения одного из самых известных представителей турецкой литературы, писателя-реалиста Ахмада Лутфи Казанчи «Пробуждение совести», которое занимает особое и достойное место в мировой литературе.

Annotation. This article is based on the principles of artistic analysis of the work of one of the most famous representatives of Turkish literature, the realist writer Ahmad Lutfi Kazanci "Awakening of Conscience", which occupies a special and worthy place in world literature.

Kalit so'zlar: qabohat, ezgulik, e'tiqod, hasad, nur va soya, hakalak otgan nafsi, adabiyot – so'z san'ati, adabiyot – ko'ngil oynasi, adabiyot – hayot darsligi, adabiyot–so'z va xayolot o'yini, mayxo'rlik, tarbiya, harom.

Ключевые слова: зло, добро, вера, зависть, свет и тень, извращенная похоть, злоба, литература – искусство слова, литература–зеркало души, литература–учебник жизни, литература – игра слов и фантазий, пьянство, воспитание.

Key words: evil, good, faith, envy, light and shadow, perverted lust, malice, literature – the art of words, literature – the mirror of the soul, literature – a textbook of life, literature – a play on words and fantasies, drunkenness, education.

Kitobxonlar ko'nglidan joy olib ulgurgan Ahmad Lutfiy Qozonchi o'z asarlari bilan nafaqat turk adabiyoti, balki jahon adabiyotida ham o'zining muxlislari mavjudligi bilan alohida o'rin tutadi. Yozuvchimiz din tarixiga, diniy masalalarga hazrati Payg'ambar (s.a.v) va sahobalarining hayotlariga bag'ishlangan 20 dan ortiq nomdagi kitoblarning muallifi hisoblanadi. E'tiborga molik tomoni shundaki, bundan tashqari, 4 ta roman ham yozgan. Uning "Saodat asri qissalari", "O'gay ona", "Qaynona" kabi asarlari ham kitobxonlar uchun mahorat maktabi bo'lib kelmoqda.

Ahmad Lutfiy Qozonchi bugungi turk adabiyotining oqsoqollaridan biri hisoblanadi. U har bir mu tafakkir singari olam-u odamning o'sish, o'zgarishlarni kuzatib o'z muxlislari uchun bir-biridan qiziqarli asarlar yaratib kelmoqda. Uning ana shunday har birimizni qalbimizdan joy olgan asarlaridan biri bu "Bir vijdon uyg'onur" asari hisoblanadi. Bu asar zamonaga mos ravishda yaratilgan didaktik – ma'rifiy mavzudagi sara asarlar to'plamiga kiritilgan. Bu romanida tasvirlanishicha, olamni hasaddan, insonni chigalliklar girdobidan, dunyoga befarqlikdan faqat va faqat sof e'tiqodgina olib chiqishi mumkinligi eslatib o'tilgan. Romanda nur va soya kurashi, hakalak otgan nafsi, go'yoki quyunday bosib kelgan qabohat bilan nurday pokiza ezgulik va e'tiqodning mazmun va mohiyati yoritib berilgan.

Aytganlarimiz masalaning, bir tomondan, hamisha dolzarbligini, ikkinchi tomondan, g'oyat murakkabligini ko'rsatadi. Hamisha dolzarblik adabiyotning jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-ruhiy ehtiyojlarning o'zgarishiga mos tarzda mudom o'zgarish-yangilanishda yashashi va bu hol, o'z navbatida, ayni jarayonni anglash ehtiyojini tug'dirishi bilan izohlanadi. Murakkablik– adabiyotning g'oyat murakkab va serqirra hodisa ekanligi bilan bog'liqdir. Mashhur olim D.Quronov ta'kidlaganidek "Shu bois adabiyotga beriluvchi ta'riflar turfa-tuman: "adabiyot–o'qish uchun mo'ljallab yozilgan asarlar jami", "adabiyot – madaniyat shakllaridan biri", "adabiyot–semiotik faoliyat", "adabiyot–san'atning yozma ko'rini-

MUNDARIJA

21-OKTABR – O‘ZBEK TILI BAYRAMI KUNI

Xudoyberganov Ravshan Yusupovich. Yangi O‘zbekistonda o‘zbek tili taraqqiyotining yangi bosqichi.....3

FALSAFA

To‘xtayev Hakim Primovich. “Qadriyatlar transformatsiyasi” tushunchasining ijtimoiy-falsafiy tahlili.....6
Qodirov Davronbek Hoshimovich. Qushayriyning “Kitob ul-me’roj” asarida inson komilligi g‘oyasi.....10
Gulyamova Gulnoz Baxodirovna. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi va uning ma’naviy-axloqiy asoslari.....13
Xo‘jayev Davron Nuriddinovich. Sharq peripatetiklari qarashlarida adolat masalasi.....16
Samanova Shaxlo Boxtiyarovna. Ekologik muammolarning yuzaga kelishi va globallashuvi.....20
Shodiyev Jahongir Jo‘raqulovich. Tasavvuf ta’limotining insonni qadrlash va uni barkamollikka erishishdagi ahamiyati.....22
G‘afurov Doniyor Oripovich. Maxdumi A’zamning “Asror un-nikoh” risolasida oila masalasining falsafiy tahlili.....24

TILSHUNOSLIK

Otaqulov Nodirjon Baxromaliyevich. Subkollokvial frazeologizmlarda variantlilik.....27
G‘aybullayeva Dildora Fayzulla qizi. Frazeologiya fanidagi makrokonsepsiya va uning talqin etilishi.....32
Begimov Odil To‘xtamishovich. O‘zbek tili ergonomlarida chet tili elementlarini kiritish usullari.....35
Siddiqova Shoxida Isoqovna. O‘zini bo‘lmagan ko‘chirma gaplar shakllanishida antropotsentrik omillar.....38
Toshboev Bahrom Saidkulovich. X–XIII asrlarda fors-tojik tilida yaratilgan tarixiy asarlarda eroniy tillarga mansub toponimlar etimologiyasi.....41
Jamoliddinova Dilnoza Mirhojiddinova. Terminlar va lingvomadaniy birliklarning o‘ziga xosliklari.....43
Yusupova Gulxumor. Lingvistik genderologiya zamonaviy tilshunoslikning yangi yo‘nalishi sifatida.....46
Samandarov Rustam Do‘syorovich. Murakkab sintaktik qurilmalar derivatsiyasi va aplikativ model xususida ayrim mulohazalar.....48

ADABIYOTSHUNOSLIK

Xolmanova Shoxsanam. Mopassan ijodi va “Bel-Ami” romanining poetik tahlili.....52
Tursunkulov Sanjar Dilmurod o‘g‘li. 20-asrning birinchi yarmida ispan nasrining poetik xususiyatlari.....54
Boltayeva Gulchehra Shokirovna. Ozarbayjon adabiyotida muxammas janri takomili.....58
Qahharova Dilafro‘z Abdug‘afforovna. Bobur she‘riyatida ko‘ngil timsolining turfa talqinlari.....62
O‘roqova Nafosat Yoriyevna. She‘riyatda it obrazining ramzlashtirilishi.....68
Rasulmuxamedova Dilfuza. Ahmad Lutfiy Qozonchi “Bir vijdon uyg‘onur” asarida tarbiyaning o‘rni.....71

PEDAGOGIKA

Tkacheva Anastasiya Aleksandrovna. O‘zbekiston oliy o‘quv yurtlari talabalarida ispan tili bo‘yicha ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirish uchun “kahoot!” texnologiyasidan foydalanish.....74
Latipova Gavhar Shaykatovna. O‘quvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirish mazmuni va mohiyati.....80
Abdisheripova Shaydo Bahtiyor qizi. O‘quvchilarga kompetensiyaviy yondashuv asosida ta’lim-tarbiya berishning o‘ziga xos xususiyatlari.....83
Sobirov Dilshod Solayevich. Ta’limni axborotlashtirish: ta’lim sohasida aktning texnik va texnologik imkoniyatlari.....85
Madaminov Uktam Ataxanovich. Oliy ta’lim muassasalarida fanlarni mobil texnologiyalar asosida o‘qitish metodikasi modellari.....88
Umarzoda Shohruh Azamat o‘g‘li. “Algoritmik tillar va dasturlash asoslari” fanini o‘qitishning umumiy xususiyatlari.....91
Samadova Svetlana Jontosheva. Oliy harbiy ta’lim muassasalari kursantlarining inglizcha nutqini o‘stirishning shakl, metod va vositalari.....94
Shadiyeva Nigora Sharipovna. Ma’ruza mashg‘ulotlarida masofaviy ta’limdan foydalanish texnologiyalari.....96
Jumayeva Hulkarxon Muhammadjonovna. Talabalarni variativ tahdidlardan himoya qilish texnologiyasi.....99
Sharifzoda Sardorbek O‘razboy tabib o‘g‘li. Pedagogik faoliyatda gender yondashuvini amalga oshirishning dolzarb muammolari.....101
Tagayev Odil Nurmuminovich. Bo‘ljak iqtisodchi mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning algartimik tahlili.....105

Xasanova Xurshida Naimovna. Maktab ta'limida kimyo fanini o'qitish jarayonini takomillashtirishda STEAM og'zaki kreativ topshiriqlaridan foydalanishning ahamiyati.....	108
Mamarajabov Shavkat Ergashevich, Nasriddinov Xasan Baxtiyor o'g'li. O'quvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirish metodlari.....	112
Yarashev Komiljan Dexkanovich. Jismoniy tarbiya va sport ixtisosligidagi talabalarni tashkilotchilik faoliyatlariga tayyorlashda pedagogik jarayonning o'rni.....	114
Jiemuratova Gulxan O'temuratovna. Geografiya darslarining samaradorligini oshirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati.....	116
Abdullayeva Muxtasar Akmaljon qizi. Yarimo'tkazgichli va mikroelektron rele himoyasi qurilmalarini o'qitishni ishlab chiqarish bilan uzviy integratsiyasini yo'lga qo'yish.....	120
Ergashev Jamshid Qo'ldoshevich. Izojarayonlarga doir masalalarni yechish orqali o'quvchilarni fan olimpiadalari-ga tayyorlash.....	124
Abdurahmonova Diyora Akbarjon qizi. Integratsion yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarni o'quvchilarda mantiqiy taffakurini rivojlantirishga tayyorlash metodikasi.....	128
Nabijonova Odina. Methodology as a Set of Forms, Methods and Techniques of the Teacher's Activity.....	131

ILMIY AXBOROT

Radjabov Ulug'bek Erkinovich. Voyaga yetmaganlarning ta'limga oid huquqlarini ta'minlashda prokuror nazorati.....	135
Xolov Sherali. Global iqtisodiy tendensiyalarning o'ziga xos xususiyatlari.....	137
Gulboyev Bobir. Hozirgi zamon sivilizatsiyasi: xususiyatlari va xarakteri.....	140
Mardiyev To'lqin Kulibayevich. Ingliz va o'zbek paremiologik birliklarida vatan konseptning metaforik ifodalani-shi.....	142
Gapparova Mehribon Tulqin qizi. Ingliz va o'zbek tillarida leksik sinonimlarning leksikografik tahlili.....	146
Barnoyeva Samarabonu Uchqun qizi. Antropotsentrik yondashuvning lingvomadaniyatshunoslikdagi aha-miyati.....	148
Achilov Oybek Rustamovich. Sarlavhada ilgari surish vositalarining aks etishi.....	150
Yusupova Kamola. Qadimiy Sharq va milliy madaniyatimizda ijtimoiy-siyosiy reklama alomatlari.....	153
Berdixanova Arzayim. O'zlashmalarni til tizimida tahlil qilish usuli.....	156
Bozorova Muxabbat Abduraxmonovna. Haynrix Hayne she'rlari o'zbekcha tarjimasida sharqona obraz ifo-dasi.....	159
Xudjayeva Ra'nohon Mitalibjonovna. Badiiy tarjimada omonimlarning "kontekstual assotsiativ tarjima" usuli-ning ilmiy asosi.....	162
Abdullaeva Dilrabo Zubayevna. O'zbek kino san'atida ayollar obrazi hamda san'at sohasida gender tengligi masa-lasi.....	165
Rejapov Izzatbek Olimbayevich. Sonlarning badiiy matndagi ramziy ahamiyati.....	168
Нажимова Гулям. Кинесика в художественных произведениях и ее функции в письменном тексте.....	172
Журабекова Хабиба Мадаминовна. Проблемы совершенствования коммуникативной компетенции студентов на занятиях русского языка.....	176
Муминов Нозим Наимович. Дискурс о возрождении суфизма.....	180
Абдурахмонова Хилола Рахматуллаевна. Отражение особенностей национального менталитета в посло-вицах русского и узбекского языков.....	183
Gavharoy Isroiljon qizi. Linguo Semantic Derivation of Terms of Tourism.....	186
Kholmakhmadova Nilufar Khasanovna. The Comparative Study of the Phenomenon of Polysemy and Synony-my.....	189
Elmirzayeva Ozoda Normuminovna. The Method of Developing Lexical Competence.....	192
Jumayeva Nilufar. Lexical and Semantical Features of Proverbs with "Plant" Components.....	195

“ILM SARCHASHMALARI”

Urganch davlat universitetining ilmiy-nazariy, metodik jurnali

Muharrir **Ro‘zimboy Yo‘ldoshev**
Texnik muharrir **Sherali Yo‘ldoshev**
Musahhihlar: **Туримова Тамара,**
Aybek Kalandarov
Ushbu songa mas’ul **Abdulla O‘rozboyev**

Terishga berildi: 21.10.2023
Bosishga ruxsat etildi: 31.10.2023.
Ofset qog‘ozi. Qog‘oz bichimi 60x84 1/8.
Rizograf bosma usuli. Tayms garniturası.
Adadi 250. Bahosi kelishilgan narxda.
Buyurtma №. 49
Hisob-nashriyot tabag‘i 25
Shartli bosma tabag‘i 23
UrDU matbaa bo‘limida chop etildi.

UrDU matbaa bo‘limi matbaa faoliyatini boshlagani
haqida vakolatli davlat organini xabardor qilish to‘g‘risidagi
Tasdiqnoma (№3802-835f-ad22-c709-fbd1-1129-1986)
asosida faoliyat yuritadi.

Manzil: 220110. Urganch shahri, H.Olimjon ko‘chasi, 14-uy.
Telefon/faks: (0362)-224-66-01;
e-mail: ilmsarchashmalari@umail.uz
ilmsarchashmalari@mail.ru
Veb-sayt: www.ilmsarchashmalari.uz
Telegram: <https://t.me/ilmsarchashmalari>